

De definitie van God

De Kenner van Brahman bereikt het Hoogste

Uitleg van de betekenis van "*satyaṁ jñānam anantaṁ brahma*" uit de
Taittirīya Upaniṣad.

Lezing van Swami Sarvapriyananda ('Defining God' video talk 3 juli 2016,
Hollywood temple, Vedānta Society of Southern California)
(<https://www.youtube.com/watch?v=CoF0pOcKOCc&feature=youtu.be>)

Uit het Engels vertaald en op schrift gesteld door Arie van der Voort

Als vertaler van een lezing uit het Engels naar het Nederlands moet je allerlei 'extra' keuzes maken: het gaat dan niet alleen om de woordkeuze, de zinsconstructie, de gezegdes, e.d. Maar bij het op schrift stellen van een lezing moeten er ook keuzes gemaakt worden voor het gebruik van leestekens, voor een opbouw in alinea's, het weglaten van 'spreekruis', e.d. Ook de indeling in paragrafen (met paragraaftitels) komt voor rekening van de vertaler. Met deze aanpak is gepoogd om de Swami recht te doen, eventuele misinterpretaties komen uiteraard voor rekening van de vertaler.

Invocatie

*Om, asato mā sat gamaya
tamaso mā jyotir gamaya
mṛtyor mā amṛtam gamaya
śanti, śanti, śantiḥ.*

Om, Leid me van het onwerkelijke naar de werkelijke,
Leid me van de duisternis naar het licht,
Leid me van de dood naar de onsterfelijkheid.
Vrede, vrede, vrede.

Inleiding

Goede morgen,

Het onderwerp voor vandaag is niets minder dan het definiëren van God, we zouden ons geen hoger doel kunnen stellen.

Wanneer we over God en over godsdienst praten, dan komt onvermijdelijk deze vraag (ofwel je vraagt het jezelf af, ofwel andere mensen zullen het aan jou vragen) naar boven: wat bedoel je als je het over God hebt? Wanneer mensen met elkaar debatteren (zoals ze dat al gedurende eeuwen en millennia doen) over de kwestie of God al dan niet bestaat, dan komt in beide gevallen de vraag op: wat of wie is de God waarvoor jij een bewijs probeert te leveren; wat is de God die jij probeert te weerleggen? In beide gevallen blijkt men daar dikwijls vaag over te zijn. De woordenstrijd gaat er daarom overigens niet minder heftig aan toe: God bestaat... God bestaat niet.... Maar wat is toch die God die jij probeert te bewijzen, respectievelijk die jij probeert te weerleggen? De concepten zijn niet erg helder. Met name als je hier met kinderen over aan de praat raakt, dan zullen ze je (op de vasthoudende en lichtelijk irritante manier waarop kinderen hun bijzonder eenvoudige vragen verwoorden) vroeger of later deze vraag stellen: "wat is God"? Dit is een o zo eenvoudige vraag: maar is het überhaupt wel mogelijk om een helder idee over god te formuleren?

Ik heb deze lezing al wel vaker gehouden. Op zekere dag reed ik in een auto door de straten van Calcutta en toen zag ik wat er met grote letters op een van de muren stond geschreven: "een gedefinieerde God is helemaal geen God". Ik dacht oh, oh, dit betekent dus dat ik maar beter kan stoppen met mijn lezing over de definitie van God! Maar weet u, het is echt een

belangrijke vraag: waarom stellen sommige mensen dat je God in het geheel niet kunt definiëren? Deze en andere vraagstukken zullen we vanmorgen gaan onderzoeken.

Vanmorgen wil ik de (uit alle Vedische literatuur die ik heb gelezen) allerbeste definitie van God, de allerbeste definitie van *Brahman*, met u bespreken. In alle literatuur (niet alleen in de *Vedānta* en de *Upaniṣads*, maar in alle oosterse en westerse filosofische en godsdienstige literatuur) ben ik nog nergens een betere of een scherpere definitie van God tegengekomen. Het is een definitie die zo precies en die zo helder is Ik kan u in elk geval oprecht beloven dat u vandaag dit lokaal niet zult verlaten zonder op z'n minst een helder idee te hebben van wat er in de *Upaniṣads* met God wordt bedoeld. Het is zó helder en zó precies, zó subliem en filosofisch zó goed onderbouwd, dat u het nooit meer zult kunnen vergeten. En daar komt ook nog bij dat we vandaag dit leslokaal niet alleen niet zullen verlaten zonder een helder idee te hebben van wat God precies is, maar bovendien (en het ontroert me om dit te mogen zeggen) zullen we dit lokaal niet verlaten zonder dat we God hebben gevonden. Vóór deze definitie waren we zoekers van God, na deze definitie kun je niet langer zeggen dat je God zoekt, want je hebt hem al gevonden! Je weet dan precies wat God is en waar Hij is!

Dus dat is ons onderwerp dat vanmorgen op de agenda staat. Laten we daar nu nader op ingaan. Ik eis daarvoor uw onverdeelde aandacht (dat doe ik de andere keren weliswaar ook, maar deze keer meen ik het echt). Want de definitie ontvouwt zich op de manier zoals ook een wiskundig bewijs zich ontvouwt. U zult dit voor uzelf gaan ontdekken, u zult ontdekken hoe precies en samenhangend de definitie is. We raken beslist de weg kwijt als we er ook maar een stapje van overslaan. Dus we moeten bij elkaar blijven en daarom zal ik u bij de cruciale punten ook tijdig waarschuwen.

De kenner van Brahman bereikt het hoogste

De tekst die ik vanmorgen zal gebruiken komt uit een van de belangrijkste *Upaniṣads*, de *Taittirīya Upaniṣad*. En wel uit de eerste paragraaf van het tweede hoofdstuk van de *Taittirīya Upaniṣad*. Het tweede hoofdstuk heet *Brahmānanda Valli* en dat hoofdstuk handelt over de gelukzaligheid van *Brahman*. In de *Upaniṣads* van de *Vedānta* is *Brahman* de naam van God: *Brahman*. De voorliggende vraag luidt dus: wat is Brahman, is het mogelijk om *Brahman* te definiëren?

De tekst start met een korte zin waarin de essentie van de *Vedānta* ligt besloten en die gaat als volgt: "*Brahmavidapnoti param*". "De kenner van *Brahman* bereikt het hoogste". Voor mij bevat deze korte zin de essentie van alle religies en spiritualiteit. Er is iets dat *Brahman* wordt genoemd, dat is punt een. Ten tweede: het is mogelijk om *Brahman* te kennen. En ten derde: door het kennen van *Brahman* bereiken we alles wat we in dit leven maar zouden kunnen wensen. De kenner van *Brahman* bereikt het hoogste.

Als we zo iets horen rijzen er drie vragen op. In de eerste plaats: wat is die *Brahman* waar over wordt gesproken; kunt u dat voor mij definiëren? Ten tweede: u praat over het kennen van *Brahman*, we zouden graag willen weten hoe we *Brahman* leren kennen; wat bedoelt u met het kennen van *Brahman*? En ten derde: het bereiken van het hoogste; wat bedoelt u met het hoogste en wat zullen we dan bereiken? Kortom het gaat om de volgende drie vragen: wat is *Brahman*, hoe ken je *Brahman* en ten derde: wat wordt er (als je *Brahman* kent) bedoeld met het bereiken van het hoogste? De volgende zinnen zijn verhelderend en geven ons in het kort een antwoord op deze drie vragen.

Met betrekking tot bovengenoemde vragen wordt een korte toelichting gegeven (*tadeṣābhuktā*). Er wordt met betrekking tot deze mogelijke vragen het volgende gezegd:

*"satyaṁ jñānam anantaṁ brahma
yo veda nihitaṁ guhāyāṁ parame vyoman
sośnute sarvān kāmānsaha | brahmaṇāvipaściteti."*

Wat er hier wordt gezegd, is dat *Brahman* 'oneindigheid, bestaan en kennis' is. Bestaan, kennis en oneindigheid is *Brahman*. Dat is het antwoord op de eerste vraag. Dus als je jezelf afvraagt wat is *Brahman*, dan is het antwoord op die vraag: *Brahman* is 'bestaan, kennis en oneindigheid'. "*satyaṁ jñānam anantaṁ brahma*" Op welke manier kun je die *Brahman* kennen? "*yo veda nihitaṁ guhāyāṁ parame vyoman*" Diegene kent *Brahman* die hem kent als de werkelijkheid die in zijn eigen hart schijnt. Diegene kent *Brahman* die hem kent als 'ikzelf ben *Brahman*'. Op een poëtische manier wordt er gezegd dat ik *Brahman* ben en dat ik op die manier *Brahman* moet kennen. En het bereiken van het hoogste, wat levert dat je op? Het antwoord is *sośnute*: de desbetreffende verlichte personen genieten en bereiken alles. Die bereiken echt alles wat ze ook maar van het leven zouden kunnen verlangen, echt alles wat ze ook maar proberen te verwerven: een televisie, een opleiding, een gezinsleven, relaties, een carrière. Gedurende ons leven

proberen we (stap voor stap en vaak niet al te succesvol) allerlei dingen te bereiken. En dat alles krijgen we dan plotsklaps, in een keer en voor eens en altijd; het is werkelijk ongelooflijk. En u zegt nu vermoedelijk: 'Okay, dat wil ik ook. Ik moet ook maar eens een stukje van die *Brahman* te pakken zien te krijgen'.

Wat is Brahman

We gaan ons vandaag niet bezig houden met alles waar we in het bovenstaande over hebben gesproken. Vanmorgen gaat het ons namelijk alleen om de eerste vraag: 'wat is *Brahman*?' De vragen: 'hoe kennen we *Brahman*?' en 'hoe krijgen we hetgeen wordt beloofd?' zijn vragen die niet nu, maar pas later zullen worden besproken. In mijn lezing van augustus ga ik uitgebreid in op de tweede vraag. En de derde vraag 'hoe krijgen we alles wat we ook maar van het leven zouden kunnen hopen' komt in mijn lezing van september aan de orde. Vandaag draait het echter om de cruciale vraag: 'wat is *Brahman*?' Ik vraag weer opnieuw onze aandacht voor deze zin "*satyam jñānam anantam brahma*". *Satyam* betekent werkelijkheid, bestaan, waarheid. *Jñānam* betekent kennis en *anantam* betekent oneindigheid. Dat betekent dus *Brahman*. We komen nu bij een belangrijk punt, dus vanaf nu graag uw volle aandacht. Kleine kinderen vertrekken daarbij dan hun gezicht, ze zijn zeer alert en krijgen een rode kleur door alle aandacht die ze dan geven. Dat zouden wij ook moeten doen en voor wat nu komt zouden we ook net zo alert moeten zijn.

Er is een speciale manier waarop we deze definitie kunnen ontvouwen. In computers kennen we zoiets als zipbestanden waarin een groot aantal bestanden tot één bestand worden 'gezip't': je moet de bestanden comprimeren. En als je die bestanden opnieuw wilt gebruiken, dan moet je ze weer uitpakken. Je moet het bestand dan 'ontzippen'. Op diezelfde manier moet je deze definitie van God (respectievelijk deze definitie van *Brahman*) ook 'ontzippen'. In de *Vedānta* is *Brahman* het woord voor God. We moeten dus de definitie van *Brahman* 'ontzippen' en er is een specifieke methode hoe we dat moeten doen, ik nodig u dan ook uit om deze methode te volgen. De methode werkt als volgt: Je begint met het woord *Brahman*. Het woord *Brahman* betekent letterlijk 'dat wat onbegrensd groot wordt'. *Brahman* betekent letterlijk een onbegrensd opzwellen, respectievelijk een onbegrensd expanderen. Als je het letterlijk wilt vertalen, dan betekent het 'het onmetelijke'. En besef dat het geen persoon is, het is geen hij of een zij. Het is geen persoon, het wordt simpelweg 'het onmetelijke' genoemd. Het

onmetelijke van wat? Een onmetelijk groot huis, een onmetelijk groot land of de onmetelijk grote ruimte? Het is niet gekwalificeerd! Het is niet het onmetelijke van iets, het betekent slechts 'het onmetelijke'. Als je gewoon het woord 'het onmetelijke' gebruikt (zonder enige toevoeging zoals een onmetelijke oceaan, een onmetelijk hart en dergelijke), dan betekent het letterlijk 'oneindig'. Het onmetelijke (zonder kwalificaties) betekent oneindig, zonder enige grens. Het woord '*anantam*' dat net aan *Brahman* vooraf gaat geeft dat heel exact aan, want de letterlijke betekenis van het Sanskrit woord *anantam* is 'zonder grenzen'. *Brahman* betekent 'het onmetelijke' en het woord *anantam* (dat aan *Brahman* voorafgaat) geeft daar een precieze uitdrukking aan, want het betekent 'zonder grenzen'. Het Sanskrit woord *antam* betekent grens, *anantam* betekent 'zonder grenzen'.

Anantam Brahman: Brahman is onmetelijk/onbegrensd/oneindig

Laten we dit woord 'zonder grenzen' (grenzeloos, oneindig) nu eens verder gaan onderzoeken. Wat is een grens, wat wordt er bedoeld met een grens? Teneinde 'zonder grenzen' goed te kunnen begrijpen, moeten we de betekenis van een grens begrijpen. In de *Vedānta* wordt er over drie soorten grenzen gesproken. Want er zijn drie verschillende manieren waarop iets kan worden begrensd (respectievelijk kan worden ingeperkt). Wat zijn die drie manieren? *Deśa* betekent ruimte, *kāla* betekent tijd en *vastu* betekent object. Grenzen zijn grenzen ten aanzien van de ruimte, grenzen ten aanzien van de tijd en grenzen ten aanzien van objecten. Dat laatste klinkt u vermoedelijk enigszins merkwaardig in de oren, u heeft misschien al wel een beeld bij een grens in de ruimte en bij een grens in de tijd, maar wat betekent een grens ten aanzien van objecten? Het is een interessant onderwerp en ik kom daar zo dadelijk op terug, nu wil ik het echter ten eerste hebben over wat er wordt bedoeld met een grens ten aanzien van de ruimte.

Alomtegenwoordig

Wat betekent een grens in de ruimte? Blijf daarbij in gedachten houden waar we nu zijn met de definitie van *Brahman*: het onmetelijke, zonder grenzen. Er zijn drie soorten grenzen en de eerste soort is die van een grens in de ruimte. Een ruimtelijke begrenzing betekent dat iets wel hier, maar niet daar is. Het feit dat u nu hier in deze tempel van de Vedānta Society zit, houdt in dat u nu niet in de boekwinkel, op de snelweg of thuis bent. U bent hier en dat betekent dat u ruimtelijk begrensd bent. Elk object dat u kent,

elk fysiek object is begrensd in de ruimte. In de ruimte hebben ze een begin en een einde. Dit is waar ze zich nu bevinden en dat is waar ze zich niet bevinden. Alles is ruimtelijk begrensd. De grote staat California is ruimtelijk begrensd: het grenst aan Arizona, aan Nevada en aan nog een paar andere staten. De Verenigde Staten is een onmetelijk groot land, maar is ruimtelijk begrensd: op een gegeven moment wordt het de Atlantische Oceaan, Canada, Mexico, of de Pacific. Dus alles is ruimtelijk begrensd. Maar stelt u zich nu eens voor dat er iets is dat niet ruimtelijk wordt begrensd. De definitie heeft het over onbegrensd, dus ook zonder ruimtelijke grenzen. Wat houdt het in als iets niet ruimtelijk wordt begrensd? Als iets wel ruimtelijk wordt begrensd dan bevindt het zich hier, maar niet daar. Als iets niet ruimtelijk wordt begrensd dan kun je niet zeggen dat het alleen maar hier en niet daar is. Je moet dan zeggen dat er geen enkele plaats is waar het zich niet bevindt: als iets onbegrensd is, dan is er geen enkele plaats in de ruimte waar het zich niet bevindt. Dat betekent dat *Brahman* op basis van de definitie iets is dat niet in de ruimte wordt begrensd. Er is dus geen enkele plaats, geen enkele ruimte waar *Brahman* niet is. Het woord dat daar in de religie voor wordt gebruikt is het woord 'alomtegenwoordigheid'. *Brahman* is dus alomtegenwoordig. Met andere woorden, het eerste resultaat dat we dankzij onze wiskundige methode ten aanzien van de definitie hebben bereikt, is dat *Brahman* (wat het verder ook maar moge zijn) in elk geval ruimtelijk onbegrensd is, dat het overal alomtegenwoordig is.

Eeuwig

Ten tweede. Een ander soort grens dat we kunnen onderscheiden is de begrenzing in de tijd, *kāla*. En de Upaniṣads gebruiken daarbij de term '*anantam*': niet begrensd door de tijd. Begrensd door de tijd wil zeggen dat iets of niet bestaat voor dat het werd geschapen, of niet meer bestaat nadat het wordt vernietigd. We bestaan in de tijdspanne tussen de geboorte en de dood: voor de geboorte was ons lichaam er niet en na onze dood zal dit lichaam er niet meer zijn. Voordat dit glas in een of andere fabriek werd geproduceerd (gemaakt) was dit glas er niet. Nu is het er wel, maar er zal ooit een tijd komen dat het glas kapot gaat. Stel bijvoorbeeld dat het breekt en dan is het geen glas meer, maar een gebroken glas. Het glas bestaat dan niet meer. Nadat iets wordt vernietigd bestaat het niet meer. Het is in de tijd begrensd, het wordt door de tijd ingeperkt. Dus geboorte en dood zijn tijdgrenzen. Schepping en vernietiging zijn tijdgrenzen. Bijna alles in het

universum dat we in ons leven kennen is begrensd in de tijd. Alles is onderhevig aan geboorte en dood. In de *Gita* zegt *Śrī Kṛṣṇa*: "alles wat wordt geboren, dat moet ook sterven". Dus dat wat wordt geboren, dat gaat ooit ook dood. Er zijn tijdgrenzen. Ons hele leven is als het ware slechts een spelletje dat zich tussen deze twee grenzen afspeelt.

Een Swami maakte eens een grapje. Hij vroeg wat is het leven? En hij vertelde over een zeker persoon die in het jaar 1920 was geboren en in het jaar 2010 was overleden. En op zijn grafsteen stond 1920 – 2010, de desbetreffende twee jaartallen, met een klein streepje er tussen. Die Swami zei toen voor de grap: het leven is slechts een streepje, een klein streepje tussen de schoot en de dood. En die twee data op de grafsteen laten ons de tijdgrenzen zien.

Onze tijd wordt begrensd. Maar stel je nu eens voor dat er iets is dat niet in de tijd wordt begrensd. De definitie zegt dat de onmetelijke *Brahman* niet in de tijd is begrensd. Dat betekent dat er ook geen tijdstip is waarvan we kunnen zeggen dat *Brahman* daarvoor niet bestond. We kunnen dat niet zeggen, omdat *Brahman* niet door de geboorte wordt begrensd. En we kunnen ook niet zeggen dat er ooit een tijd zal komen dat *Brahman* niet langer zal bestaan. Er is geen moment in de tijd voorafgaand waaraan *Brahman* nog niet bestond en er is geen moment in de tijd waarna *Brahman* niet meer zal bestaan. Met andere woorden *Brahman* is onbegrensd, de tijd perkt *Brahman* niet in. De tweede conclusie die we dus op een wiskundige manier uit de definitie kunnen afleiden is dat *Brahman* eeuwig is: *Brahman* staat buiten de tijd, hij komt niet op een bepaald moment in de tijd tot bestaan en zijn bestaan houdt ook niet op een bepaald moment op. *Brahman* wordt niet door de tijd begrensd, je kunt dus geen grafsteen maken met daarop de geboorte- en sterfdatum van *Brahman*. Dus *Brahman* wordt niet door de tijd ingeperkt, *Brahman* is eeuwig. Dat is ons tweede resultaat dat we uit dat kleine woordje *anantam* hebben afgeleid.

Non-duaal

Ten derde. Nu gaan we het hebben over de derde soort grens. U zult zich herinneren dat ik het had over ruimtelijke grenzen, over tijdgrenzen en over objectgrenzen. De derde soort grens is de objectgrens. Laten we dit met elkaar nader gaan onderzoeken, het is een zeer interessant concept. Wat wordt er bedoeld met een objectgrens? Het idee er achter is eenvoudig, maar het vraagt desalniettemin om een enigszins bijzondere gedachtegang.

Als je het over objectgrenzen hebt, dan betekent dat iets zichzelf is en niet iets anders. Dit is bijvoorbeeld een glas en het is dus geen tafel, het is niet de Swami, het is niet een kamer, het is niet het land en het is ook geen auto. Het is dus niet iets anders dan een glas. We noemen dit 'de identiteitswet'. Een ding is identiek aan zichzelf en verschillend van al het andere. Dus als een van jullie op het vliegveld je identiteitskaart (bijvoorbeeld een paspoort of een rijbewijs) moet laten zien, wat betekent dat dan voor de douanebeambte? Het betekent voor hem of haar dat deze persoon die en die persoon is en niemand anders. Je bent meneer of mevrouw zus en zo en niets of niemand anders. Het is dus een grens. Een object is alleen maar zichzelf en niet iets anders. Alleen maar zichzelf en geen van de miljarden andere dingen. Elke entiteit is zichzelf en is anders dan de miljarden of triljarden andere entiteiten.

Maar stel je nu eens voor dat er iets is dat niet zo'n grens heeft. Je verstand blokkeert zodra je daar over gaat nadenken. Wat houdt het in als iets geen objectgrens heeft? Een objectgrens betekent dat een object 'dit' is en niet iets anders in dit universum. Geen objectgrens betekent dat er in het universum niets bestaat dat ervan verschilt. Een objectgrens houdt in dat in het universum al het andere ervan verschilt en dat het alleen zichzelf is. Geen objectgrens betekent dat niets in het universum ervan verschilt. Probeer dit goed helder te krijgen: niets in het universum verschilt van *Brahman*, er bestaat niets in dit universum dat los staat (apart is) van *Brahman*. Er bestaat in dit universum geen tweede ding apart van *Brahman*. Geen tweede is hetzelfde als non-duaal. Non-duaal is hetzelfde als *Brahman*, het Sanskrit woord voor non-duaal is *advaita*.

Ik zal het nog een keer herhalen, want gewoonlijk hebben de studenten enige moeite met de betekenis van dit punt. Wat zei ik ook alweer? Ik zei dat een objectgrens inhoudt dat een ding identiek is aan zichzelf en aan niets anders. Prima. Geen objectgrens (ervan uitgaande dat er een ding zonder objectgrens bestaat) houdt in dat er dan niets bestaat dat er verschillend van is. Als er niets bestaat dat er verschillend van is, dan kan er dus ook zelfs niet één entiteit bestaan dat ervan verschilt. En als er van iets zelfs geen tweede entiteit dat er apart van is kan bestaan, dan noemen we dat ding non-duaal. Non-duaal betekent dat er geen tweede ding bestaat en dual betekent dat er wel zo'n tweede ding bestaat. Non-duaal betekent dat er apart van *Brahman* geen tweede ding bestaat. *Brahman* is non-duaal, *advaitam*.

De definitie van Brahman

Kijk toch eens aan, dat kleine woordje *anantam* (onbegrensd) heeft ons de volgende drie krachtige resultaten opgeleverd: Ten eerste: als iets onbegrensd is, als je zegt dat *Brahman* per definitie niet begrensd wordt, dan moet *Brahman* alomtegenwoordig zijn, want het is niet begrensd in de ruimte. Ten tweede: het moet eeuwig zijn, want het is niet begrensd in de tijd. En ten derde: het moet non-duaal zijn, want er kan apart van *Brahman* niet iets anders bestaan. Non-duaal, *advaitam*. In het Sanskrit wordt gezegd dat *Brahman* "*sarvavyapi, nityam, advaitam*" is: alomtegenwoordig, eeuwig en non-duaal. En dit alles zit verstopt in het woordje *anantam*, een woord dat ook kan worden vertaald met 'oneindigheid'. En we beseffen hierbij natuurlijk onmiddellijk: er kunnen geen twee oneindigheden bestaan. *Advaitam* betekent dat er apart van *Brahman* geen tweede ding kan bestaan: er kan geen tweede oneindigheid apart van deze oneindigheid bestaan. In de wiskunde wordt bijvoorbeeld (met dank aan de wiskundige Cantor) wèl gesproken over een complete hiërarchie van verschillende soorten wiskundige oneindigheden. De oneindigheid (in de *Advaita Vedānta*) van *Brahman* is dus niet hetzelfde als een wiskundige oneindigheid. De oneindigheid in de *Advaita Vedānta* tolereert geen tweede oneindigheid: er kan immers geen tweede ding apart van *Brahman* bestaan. Dus kan er ook maar één oneindigheid bestaan. *Brahman* is niet alleen non-duaal (*advaitam*) maar ook één '*ekam*', (*ekam, eva, advaita*). *Brahman* is één en non-duaal.

Brahman en de alledaagse werkelijkheid

Dit zijn de resultaten die we tot zover hebben verkregen en die zijn als zodanig al bijzonder. Maar dit alles roept nog een andere vraag op. Je kunt *Brahman* natuurlijk op die manier definiëren. Het is een interessant idee en een prachtige abstractie binnen de context van een goed opgebouwde en doordachte filosofie. Maar bestaat het daarmee ook werkelijk? Bestaat er echt iets dat eeuwig, alomtegenwoordig en non-duaal is? Bestaat er echt zoiets? Als er zoiets bestaat dan zijn we in grote moeilijkheden beland! Want iets dat alomtegenwoordig is, dat moet dus overal bestaan. En iets dat overal bestaat, dat moet nu ook hier bestaan. Iets dat eeuwig is, dat bestond en dat bestaat en dat zal blijven bestaan. Iets dat eeuwig is moet dus immers ook nu, op dit exacte ogenblik bestaan! En als er iets bestaat waar niet iets anders apart van kan bestaan, iets dat non-duaal is, dan moeten we deze

Brahman dus ook helder in elk ding kunnen onderscheiden? Stelt u zich eens voor welke conclusie daaruit volgt.

Als *Brahman* eeuwig, alomtegenwoordig en non-duaal is, dan moet *Brahman* nu ook hier bestaan. U zult me *Brahman* derhalve ook moeten kunnen laten zien in alles waar ik maar naar wil kijken en in alles wat ik maar wil ervaren! In de conventionele religies is er een ontsnapping mogelijk. Ik kan dan zeggen, ja God bestaat, maar God is in de hemel en daarom kun je hem hier nu niet zien. Niet hier, want God is daar, in de hemel. Niet nu, maar na de dood. Als je een brave jongen of een braaf meisje bent dan zal je hem na je dood (postmortem) zeker ontmoeten. En God is beslist niet hetzelfde als al deze dingen hier, want God bestaat apart van al deze dingen. En nou zit ik goed, want het is daarmee een geloofskwestie geworden en het is dus niet langer mijn heilige plicht om je God te laten zien. Hij is niet hier, maar hij is daar in die plaats. Niet nu, maar na de dood (je kunt me dus ook daar niet mee klem zetten) en niet in deze dingen, want God bestaat apart van deze schepping. Hij is 'de Andere'.

Maar zodra de *Vedānta* zegt dat God overal aanwezig is, dan moet hij dus ook hier zijn. Als God eeuwig is, dan moet hij er dus ook nu zijn. En als er niets apart van God kan bestaan, laat me God dan maar eens in deze dingen zien. Laat me dan maar eens God in dit glas zien.

De mythe van Prahlāda: achter welke pilaar heeft God zich verstopt?

In een van de oude, mythologische verhalen van India komt een klein jongetje voor (*Prahlāda*) en er komt ook een volgeling van *Viṣṇu* in voor. En zijn vader is een machtige koning van de demonen en hij haat *Viṣṇu*. En verder was het zo dat die volgeling van *Viṣṇu* les gaf aan dat jongetje. Op zekere dag vlamde er een heftig dispuut tussen het jongetje en zijn vader op. En op een gegeven moment zegt zijn vader: okay, waar is die *Viṣṇu* dan? Want je geliefde *Viṣṇu* wordt toch verondersteld om overal aanwezig te zijn? En het jongetje zegt: ja mijn Heer is overal, mijn God is overal. En omdat ze in een paleis met pilaren wonen, wijst zijn vader naar een van die pilaren en zegt: zit jouw dierbare *Viṣṇu* misschien in deze pilaar? En het jongetje zegt weer: ja hij zit zelfs in die pilaar. Het verhaal neemt dan een dramatische wending, want zijn vader ontsteekt in woede en schopt vervolgens tegen de pilaar aan. En omdat hij een demon is, verbrijzelt hij de pilaar. En dan komt er uit de pilaar een afschrikwekkend figuur (half mens en half leeuw) naar buiten. Het is de incarnatie van God, in de vorm een leeuwmens. Het is een

angstaanjagende vorm van God. God kiest die angstaanjagende vorm om het jongetje (zijn volgeling) te beschermen. En die angstaanjagende vorm van God doodt vervolgens de demon. Het is een beroemd verhaal dat tot op heden in alle dorpen en steden steeds weer opnieuw wordt opgevoerd. Ik heb er zelf ook talloze uitvoeringen van gezien. En het hoogtepunt is steeds weer het moment waarop het jongetje zegt: ja mijn God zit in die pilaar en dat de vader dan die pilaar kapot schopt. Dat is het echte hoogtepunt van het toneelstuk. En dan zie je een figuur met een pruik, een masker, etc. en die springt onder luid gebrul vanachter de pilaar tevoorschijn. Bij gelegenheid van een van die uitvoeringen (en het is een echt gebeurd verhaal dat ikzelf van iemand die er getuige van was heb gehoord) welke door de kleine jongetjes van onze *Ramakrishna* school in Calcutta werd opgevoerd, speelde een slim ventje de rol van Prahlāda, de volgeling van *Viṣṇu*. En hij wist natuurlijk achter welke pilaar de mensleeuw verstopt zat. Maar jammer genoeg waren er twee pilaren. En de koning van de demonen (gespeeld door een ander jongetje) schreeuwt en brult: waar is die geliefde God van jou? Zit hij misschien achter deze pilaar? En het kleine jongetje kende zijn publiek heel goed en wist dat iedereen hem zou uitlachen als nou juist die pilaar omver zou worden geschopt en God er dan niet uit tevoorschijn zou komen. Het jongetje antwoordde daarom: neen, hij zit achter deze andere pilaar!

Bestaat er een tegenstrijdigheid tussen Brahman en de schepping?

Maar *Brahman* is alomtegenwoordig en moet dus overal zijn. Ik zou daarom dus ook in staat moeten zijn om je te laten zien dat God in dit glas, in deze tafel of in wat dan ook aanwezig is. En dat is precies wat de *Upaniṣad* vervolgens doet. Het is verbazingwekkend. Op basis van een bijzonder spiritueel en filosofisch inzicht toont de *Upaniṣad* ons aan dat God inderdaad in elke entiteit van dit universum aanwezig is. Laten we nu samen eens zien hoe dat in zijn werk gaat.

We gaan uit van de twee woorden: *Brahman* en *anantam*. Het onmetelijke, het onbegrensde en het oneindige. Voor het geval dat je ze vergeten mocht zijn, herinner ik u nog even aan deze twee eerste woorden ‘de werkelijkheid’ (*satyam*) en ‘kennis’ (*jñānam*). *Brahman* is werkelijkheid, kennis en oneindigheid. We beginnen met dat eerste woord: de werkelijkheid. In het Sanskrit staat het woord *satyam* voor de waarheid, voor de werkelijkheid en voor het bestaan. De *Upaniṣad* vraagt ons nu om naar de werkelijkheid te kijken. Kijk eens om u heen, wat is voor u werkelijkheid? Het is in dit geval

geen filosofische vraag, gebruik gewoon uw boerenverstand om aan te geven wat u als werkelijkheid beschouwt.

Ik zie mijn lichaam als werkelijkheid en ook dit lokaal en alle daarin aanwezige mensen, alle banken en het vloerkleed zijn voor mij ook werkelijkheid. Alles, al deze dingen, ja zelfs de ruimte tussen ons in is werkelijk en ook de buitenwereld is werkelijk. Er zijn honderden, ja duizenden werkelijke dingen. We worden allemaal omgeven door zowel levende als dode dingen. En nu zegt de *Upaniṣad* dat we de definitie moeten gaan toepassen! Als het werkelijk is, dan moet het dus God zijn. Want de definitie zegt dat werkelijkheid, kennis en oneindigheid hetzelfde is als *Brahman*. *Brahman* moet dus ook hier de werkelijkheid zijn. Laten we daarom nogmaals naar deze werkelijke dingen kijken en nu blijken we opnieuw een groot probleem te hebben. We hebben *Brahman* zojuist gedefinieerd als zijnde onbegrensd: onbegrensd in de ruimte, onbegrensd in de tijd en onbegrensd ten aanzien van objecten.

Neem nu een van de dingen die u als zijnde werkelijk beschouwt. Dit ding hier bijvoorbeeld (de Swami neemt een glas met een deksel erop in zijn hand), is dat in begrensd in de ruimte? Ja natuurlijk Swami, het is alleen maar daar in je hand aanwezig en nergens anders. Is het begrensd in de tijd? Is er een moment in de tijd dat het werd geschapen en is er een tijd dat het zal zijn vernietigd? Ja, natuurlijk Swami. Niemand heeft ooit gehoord van een eeuwig glas of een eeuwig dekseltje of iets dergelijks. En is het ook qua object begrensd? Ja, er zijn dingen die alleen zoals deze zijn en die verschillen van al het andere. En dat geldt voor alles in deze kamer. Het is dus begrensd qua ruimte, begrensd qua tijd en begrensd qua object. Dus hoe kan dat dan *Brahman* zijn? Er is hier nu duidelijk sprake van een tegenstrijdigheid.

In de definitie wordt het ene woord *Brahman* gelijkgesteld aan de werkelijkheid. Dus als dit alles werkelijk is, hoe kan dat dan *Brahman* zijn, de *Upaniṣad* zegt immers dat *Brahman* oneindig is en onbegrensd qua ruimte, qua tijd en qua objecten. Ziet u de tegenstrijdigheid? Dat wat we in dit universum als werkelijkheid beschouwen is beslist wel begrensd qua ruimte, tijd en de objecten. Hoe kunnen deze beide woorden 'oneindigheid' en 'werkelijkheid' op een en hetzelfde ding van toepassing zijn? We hebben dus te maken met een contradictie, met een tegenstrijdigheid.

De toepassing van de definitie op de objecten

Nogmaals, de *Upaniṣad* zegt dat de dingen die we als werkelijkheid beschouwen *Brahman* zijn. Maar de dingen die we als werkelijkheid beschouwen zijn beslist begrensd qua ruimte, qua tijd en qua object. De *Upaniṣad* blijft echter volhouden dat *Brahman* de eeuwige, onbegrensde, non-duale en alomtegenwoordige werkelijkheid is. Maar niets van wat we om ons heen zien is alomtegenwoordig, eeuwig of non-duaal. We zitten dus in een impasse, hoe nu verder? Ik herhaal: stel dat we bemerken dat de directe betekenissen (van hetgeen in de *Upaniṣad* wordt gesteld) niet met elkaar overeenkomen en niet op elkaar aansluiten (bijvoorbeeld als een bepaalde definitie twee betekenissen heeft die met elkaar in tegenspraak zijn). De werkelijkheid van objecten zou moeten inhouden dat deze objecten oneindig zijn, maar geen van deze objecten zijn oneindig. Wat moeten we hier nu mee aan?

De *Upaniṣad* vertelt gewoonlijk geen onzin dat met zichzelf in tegenspraak is. Als er desalniettemin toch sprake lijkt te zijn van tegenstrijdigheid, dan is een van de strategieën die in de *Upaniṣad* worden gebruikt de volgende: als de directe taal met zichzelf in tegenspraak is, dan moeten we de impliciete betekenis gaan gebruiken! De geaccepteerde methode van de *Upaniṣads* stelt dat in dat geval de geïmpliceerde betekenis wordt bedoeld. Laten we dat eens nader bekijken. Maak maar eens een lijst van de dingen die je om je heen ziet; dat is de werkelijkheid, uw werkelijkheid. Bijvoorbeeld mijn lichaam is hier, al die andere mensen zijn hier en ook de stoelen en tafels zijn hier. De *Upaniṣad* vraagt vervolgens: hoe ervaar je deze werkelijkheden?

Als je bijvoorbeeld zegt dat dit glas hier echt is, dan betekent het dat het glas bestaat. Als we van iets zeggen dat het echt is, dan bedoelen we dat het bestaat. Dus dit glas hier is echt. En als je zegt dat hier geen echte olifant is, dan betekent het dat er geen olifant in de kamer aanwezig is. Als je zegt dat dit glas hier wel echt is, dan bedoel je te zeggen dat het glas hier in de kamer aanwezig is, dat het bestaat. Met andere woorden de werkelijkheid van iets houdt in dat het bestaat. Het glas bestaat, de lessenaar bestaat, de Swami bestaat, het publiek bestaat, de tempel bestaat. En de *Upaniṣads* van de *Vedānta* zeggen net als wij ook dat de Swami, het glas, de lessenaar en de tempel onderling allemaal verschillen, dat ze verschillende entiteiten zijn. Maar concentreer je nu eens op het gevoel van bestaan. Het glas bestaat, het glas 'is'. De tafel 'is', de Swami 'is', het publiek 'is'. Focus nu op dat 'is'. We besteden nooit aandacht aan dat eenvoudige 'is'. Maar het betekent

‘bestaan’, het betekent ‘er zijn’. Richt je aandacht nu op dat ‘is’ (respectievelijk op de ‘is-heid’). In plaats van te zeggen dat het glas er is, of dat de tafel er is, of dat de Swami er is, of dat het publiek er is, kun je ook zeggen dat dat (alles en iedereen) ‘bestaat’. Beschouw het daarom als een oceaan van bestaan, waarin het glas, de tafel, de Swami, het publiek en al het andere als het ware de golven in de oceaan van het bestaan zijn. De golven zijn onderling allemaal verschillend, ze hebben verschillende namen, verschillende vormen en verschillende functies. (*nāma, rūpa, vyāpāra*) De vormen mogen dan weliswaar onderling verschillend zijn, maar er is overal slechts één ‘bestaan’.

Het bestaan is alomtegenwoordig

Neem nu het begrip ‘oneindigheid’ en pas ook dat begrip toe op het bestaan, op dit gevoel van bestaan. Oneindigheid betekent dat het qua ruimte niet begrensd wordt, maar alomtegenwoordig is. Richt je aandacht nu op het gevoel van bestaan: is dat alomtegenwoordig of niet?? Ja! Hoe groot je de ruimte ook maar indenkt, vanaf hier tot aan het meest veraf gelegen sterrenstelsel zijn er allerlei dingen. Er moet daar dus ook ‘bestaan’ zijn! Zelfs de lege ruimte bestaat. Dus ‘bestaan’ is alomtegenwoordig, zonder ook maar enige barrière. Bestaan wordt nergens door begrensd of ingeperkt (houdt dat in gedachten). Dit glas is iets anders dan dit dekseltje, maar het glas bestaat en ook het dekseltje bestaat. Het ‘bestaan’ ervan verschilt echter niet, er is maar één oceaan van ‘bestaan’. We zijn het niet gewoon om er op deze manier over na te denken, maar laten we het desalniettemin toch eens proberen. Het is net zoals met al die talloze golven (net zoals met al die talloze schuimbubbels) in de oceaan, die desalniettemin één gigantische onverdeelde watermassa vormen. Dus kijk niet naar de grote of kleine golven en kijk ook niet naar de branding, maar kijk naar het water en je ziet één grote onverdeelde watermassa. En op soortgelijke wijze moet je ook hier om je heen kijken en dan voel je dat we vanaf onze geboorte tot vandaag aan toe steeds het ‘bestaan’, het ‘zijn’, de ‘is-heid’ hebben ervaren. Onze aandacht was er niet op gericht, want hier wordt onze aandacht steeds door de namen en vormen aangetrokken. Dit is een mens, maar is deze persoon een goed of een slecht mens? Is dit een mooi ding, is dit lekker of bitter? Is dit iets dat ik aantrekkelijk vind, of is dit iets waar ik een afkeer van heb? We vergeten daarbij het cruciale feit (respectievelijk we zien daarbij het cruciale feit over het hoofd) dat dit alles ‘is’: mooi of lelijk, aantrekkelijk of onaantrekkelijk, goedkoop of duur. Het

‘zijn’ behoort er steeds toe. Wat het verder allemaal ook maar voorstelt, het heeft allemaal een ‘is-heid’. En die ‘is-heid’ wordt niet door de ruimte begrensd.

Het bestaan is eeuwig

Maar wordt die ‘is-heid’ dan misschien wel qua tijd begrensd? Iemand zou bijvoorbeeld kunnen zeggen: als ik dit dure glas breek, dan is dat glas er niet meer. De *Vedānta* zou dan echter zeggen dat het gebroken glas ‘is’. Je breekt het glas en het gebroken glas ‘is’. En als je het glas tot poeder stamppt dan ‘is’ het glaspoeder. Stop je het in een atoomreactor en breek je het op in sub-atomaire deeltjes? Ook dat ‘is’. Stel dat je al het glas in het universum zou vernietigen, dan ‘is’ er nog altijd de tafel etc.. Het bestaan is er nog steeds. Stel dat je alles in het universum zou vernietigen, waar is die ‘is-heid’ dan? Dat wordt in de *Upaniṣad* subtiel geanalyseerd en het commentaar van de *Śrī Śaṅkarācārya* zegt daarover het volgende: de namen en vormen zijn de manifestatie van de ‘is-heid’. En wanneer de namen en vormen er niet meer zijn (omdat ze weer in *Māyā* zijn opgelost) dan is de ‘is-heid’ er nog steeds, maar het wordt dan niet meer ervaren. Ik zal dat nog eens herhalen: namen en vormen manifesteren het ‘bestaan’ en het ‘bestaan’ maakt dat de dingen ‘zijn’. Zij bestaan dankzij het zuivere ‘bestaan’. En wat doen zij op hun beurt voor het zuivere ‘bestaan’? Zij manifesteren dat zuivere ‘bestaan’ en maken het ons mogelijk om het zuivere bestaan te ervaren. Het zuivere bestaan als zodanig is geen object dat je kunt ervaren, je kunt het alleen door middel van namen en vormen ervaren. Objecten bestaan, want zij ontleen hun bestaan aan het zuivere bestaan en komen daardoor tot bestaan. En wij ervaren die objecten en het daarin aanwezige bestaan. Als de objecten er niet (meer) zijn, dan blijft volgens de *Vedānta* het zuivere bestaan nog steeds over (maar is dan niet meer ervaarbaar).

Het bestaan is non-duaal

Daar komt nog iets bij: als het zuivere bestaan niet begrensd is qua ruimte en niet begrensd is qua tijd, dan is het ook niet begrensd qua object. Ga maar na: is er ook maar één object dat los staat van het bestaan? Neen, als iets los staat van het bestaan, dan bestaat het immers niet! Dit is een kwestie van pure logica. Het heeft geen zin om te gaan zoeken naar een object dat los staat van het bestaan. Het is een kwestie van pure logica: als iets los staat van het bestaan dan is het niet-bestaand. Het betreft hier geen abstract filosofisch vraagstuk, het is geen droge filosofische haarkloverij. Het

is wat we nu, hier in ons leven, ervaren. Je kunt zelf – hier en nu – het gevoel van ‘zijn’, het gevoel van aanwezigheid om je heen voelen: het is de grondslag van ons bestaan. Het ‘zijn’ is de bestaansgrond van wat het toneelstuk van ons leven wordt genoemd. En dat is overal, zonder bestaan kan er niets zijn. Het is een evidente logica en een waarheid als een koe: zonder bestaan worden dingen niet-bestaand.

Het is dus allemaal hetzelfde als jezelf af te vragen of er een golf zonder water kan bestaan, respectievelijk of er gouden sieraden zonder goud kunnen bestaan? Dat geldt ook voor houten meubels: als je het hout uit de houten banken weghaalt dan zit je binnen de kortste keren op het tapijt. Want de houten banken kunnen niet bestaan zonder het hout. En op dezelfde manier kan er niets ter wereld bestaan zonder het ‘bestaan’. Want er bestaat niets apart van het ‘bestaan’. Er is geen tweede ding apart van ‘bestaan’. Bestaan is non-duaal. Nu rijmt het weer met elkaar: *Brahman* wordt niet begrensd qua ruimte, het wordt niet begrensd qua tijd en er bestaat geen tweede ding apart van *Brahman*. *Brahman* is non-duaal. En dus hebben we daarmee *Brahman* gevonden! Waar? In het bestaan van alles in dit universum. In dit universum is er geen enkel ding dat los staat van *Brahman*. Maar dat is nog niet alles, er resteert nog een laatste stap.

De toepassing van de definitie op de kennis

Laten we nu onze aandacht richten op het volgende woord: ‘kennis’. U weet het nog: werkelijkheid, kennis en oneindigheid = *Brahman*. Welke kennis beschouwt u als kennis? Voor ons is alles kennis: ‘Swami, ik zie u’ is kennis; ‘ik luister naar uw stem en ik hoor uw stem’ is kennis; ‘ik denk dit....’ is kennis; ‘twee plus twee’ is kennis. En al onze gedachten zijn varianten van kennis. Zijn zij derhalve *Brahman*? Uw definitie zegt ‘kennis = *Brahman*’ en dus moet al het genoemde *Brahman* zijn.

Maar als u de definitie (in termen van ruimte, tijd en object) op ‘kennis’ toepast, dan kan het helaas de toets der kritiek niet doorstaan. De kennis zit in het hoofd van de guru, het zit daarom nog niet in het hoofd van de leerling. Daarom is de guru ook de guru en de leerling de leerling. De kennis die in het boek besloten ligt, zit niet in mijn geest. Ik moet het boek nog lezen. Kennis wordt dus begrensd qua ruimte! Hier bevindt zich enige kennis en een ander deel bevindt zich daar! En begrenzing qua tijd? Er zijn dingen die ik vroeger wel wist, maar die ik nu weer ben vergeten. Er zijn dingen die ik nu nog niet weet, maar die ik op termijn wel hoop te weten. Telkens weer

is er sprake van begrenzing qua tijd: op elk moment doen we verschillende soorten kennis op. Op grond van wat u ziet, hoort en begrijpt had u een bepaald soort kennis toen u dit lokaal binnenkwam, u hebt nu een bepaald soort kennis en als u het lokaal verlaat heeft u weer een ander soort kennis. En al die kennis is qua tijd begrensd.

Kennis is zeer veranderlijk en onze ervaring is vluchtig. En is onze kennis non-duaal? Neen! Alle kleine beetje kennis (alles wat we zien, horen of denken) zijn onderling verschillend. Zij zijn dus qua object begrensd. Voor kennis is de begrenzing qua object derhalve van toepassing. Maar hoe verhoudt kennis zich dan ten opzichte van oneindigheid? Op welke manier kan kennis dan wel *Brahman* zijn? Je moet daartoe weer dezelfde logica gebruiken. Als u de logica hebt kunnen volgen zoals we die op het bestaan, respectievelijk op de werkelijkheid van *Brahman* hebben toegepast, pas dan diezelfde logica ook toe op kennis.

Kijk naar onze kennis, naar onze ervaring die we dagelijks (van 's morgens vroeg totdat we uiteindelijk 's avonds laat gaan slapen) opdoen. Kijk eens naar al die ervaringen die we opdoen, al die duizenden stukjes kennis die we met ons verstand verwerken. Wat is daarin de gemeenschappelijke noemer? En aangezien u inmiddels lang genoeg deze lessen over *Vedānta* hebt gevolgd, roept u nu natuurlijk 'het bewustzijn, Swami'. Ja! Want is het immers niet waar dat alles wat we weten zich aan ons bewustzijn voordoet? Elk beetje kennis is bewustzijn: ik ben me bewust van dit glas, ik ben me bewust van deze persoon Swami, ik ben me bewust van de stem. Het bewustzijn (het gewaarzijn) is de gemeenschappelijke noemer van alle kennis. Ook dit is weer zo'n evidente waarheid. Zonder bewustzijn bestaat er geen kennis. Zonder bewustzijn kun je niets snappen, respectievelijk begrijpen.

De objecten van het bewustzijn verschillen allemaal van elkaar. En zij zijn begrensd qua ruimte, zij zijn begrensd qua tijd en zij zijn begrensd qua object. Maar het bewustzijn als zodanig is gemeenschappelijk voor alle kennis. Alle kennis is in het bewustzijn gevestigd. En dat zuivere bewustzijn is niet begrensd qua tijd, noch qua ruimte of object. Al hetgeen waar het zich van bewust is, is onderling verschillend. Maar het zuivere bewustzijn als zodanig wordt niet begrensd door *deśa*, *kāla*, *vastu* (ruimte, tijd, object).

Met andere woorden: het zuivere bewustzijn, respectievelijk het zuivere 'bestaan' is de echte betekenis van de werkelijkheid, respectievelijk van

kennis. In het Sanskrit wordt het zuivere bestaan *sat* genoemd. In het Sanskrit wordt de zuivere kennis *cit* genoemd. Dus *sat, cit, anānda = Brahman*. Het zuivere bestaan, het zuivere bewustzijn is *Brahman*. Zuiver bestaan, zuiver bewustzijn en oneindigheid = *Brahman*. Dit zuivere bestaan is wat we gedurende ons gehele leven ervaren. Deze definitie brengt dit gegeven alleen maar onder onze aandacht. Dit zuivere bewustzijn doorstraalt onze dagelijkse ervaring; het maakt daarbij niet uit of we nu iets zien, horen of ruiken: het zuivere bewustzijn straalt door alles heen! Het is het licht in onze harten dat ons in staat stelt om onze levens te ervaren. De film van ons leven wordt geprojecteerd op het scherm van dit zuivere bewustzijn. Dit zuivere bewustzijn wordt noch geschapen, noch vernietigd. Het komt niet tot bestaan en het gaat niet verloren. Het wordt niet begrensd door de objecten waar het zich bewust van is (die erdoor worden verlicht). En dat betekent derhalve dat het zuivere bewustzijn *Brahman* is.

U bent inmiddels vertrouwd met de definitie van *Brahman*: *sat, cit, ānanda*. Absoluut bestaan, absoluut gewaarzijn en absolute gelukzaligheid. In september bespreken we het aspect van de absolute gelukzaligheid, maar ik wil er in het kort nu toch al iets over zeggen. *Anantam Brahman*. Oneindigheid is *Brahman*. Op een andere plaats in de *Upaniṣads* wordt gezegd: datgene wat oneindig is, is vreugde. Datgene wat oneindig is, dat is vreugde. Ons lijden is het gevolg van een gevoel van begrensd te zijn. Namelijk dat ik op zekere dag dood zal gaan, dat de dingen waar ik van houd me op zekere dag zullen worden ontnomen, dat mijn vermogen tot vreugde er op zekere dag niet meer zal zijn. Het zijn deze begrenzingen die maken dat ik lijd. Maar als ik daarentegen een gevoel van oneindigheid ervaar, dan is dat gevoel van oneindigheid als zodanig vreugde, een onverdeelde oceaan van vreugde.

Dus *satyam* betekent *sat*, de werkelijkheid betekent zuiver bestaan; kennis (*jñānam*) betekent *cit*, zuiver gewaarzijn. En dat wordt allemaal afgeleid uit het woord *anantam*: onbegrensd. Het is dus geen begrensd bestaan en het is geen begrensde kennis, het is vreugde (*anantam*) en gelukzaligheid. En wat is dit? Dit is wat u bent! Het is uw eigen ware natuur. De daarop volgende zin zegt vervolgens dat u dat alles moet kennen als 'ik ben *Brahman*'. U schiet er echter niets mee op als u dat opvat als: *Brahman* is het zuivere bestaan en het zuivere gewaarzijn. Want dat is dan natuurlijk allemaal leuk en aardig voor *Brahman*, maar wat schiet u daar zelf mee op?

De daarop aansluitende zin zegt ons daarom dat u zich dit moet realiseren als u Zelf, als het licht dat in uw hart schijnt. Het zuivere bestaan, het zuivere gewaarzijn en de zuivere gelukzaligheid dat we aantreffen in ons eigen hart, in ons eigen bewustzijn en in de essentie van ons bestaan, dat is wat we zijn. Zeg dus zelfs nooit 'mijn *Brahman*', zeg: 'ik ben *Brahman*'. *Brahman* is immers niet zoiets als een lever of een nier. Ik ben *Brahman*. Vóór (de toepassing van) deze definitie: ik ben een menselijk wezen die God zoekt, ik probeer God te vinden. Na (de toepassing van) de definitie: ik ben het zuivere bestaan, het zuivere gewaarzijn en de gelukzaligheid. En dat schijnt in mij, in de vorm van dit menselijk wezen dat in mij verschijnt en zich aan mij vertoont, dat in mij bestaat en dat op zekere dag ook weer in mij oplost. Ik ben de oneindige oceaan waarin al deze wezens als golven oprijzen, waarin ze met elkaar spelen en met elkaar vechten en tenslotte lossen zij weer in mij op.

In de *Aṣṭavakra-gīta* wordt ook hetzelfde gezegd, namelijk dat ik de oneindige oceaan van bestaan en bewustzijn ben. In mij, in de oneindige oceaan van bestaan en bewustzijn rijzen al deze prachtige entiteiten (die levende wezens worden genoemd) op, net zoals golven oprijzen. En dit is wat ze doen: ze spelen met elkaar, ze vinden elkaar lief, houden van elkaar en gaan relaties met elkaar aan. Ze vechten met elkaar, voeren oorlog, scheiden van elkaar, er is afgunst en jaloezie. En tenslotte zullen zij onvermijdelijk weer in mij terug zakken, in de oceaan die ik ben.

Dus dit is de definitie van *Brahman* zoals die in de *Upaniṣads* wordt verwoord. Er resteren mij nu nog een paar minuten en deze minuten wil ik gebruiken om alles wat vandaag behandeld werd nog eens kort voor u samen te vatten. De definitie van *Brahman* (zoals die in de *Taittirīya Upaniṣad* staat vermeld) luidt: *Brahman* is bestaan (respectievelijk werkelijkheid), kennis en oneindigheid. We zijn begonnen met het woord *Brahman* en dat woord betekent 'onmetelijk'. Niet meetbaar en onbegrensd is hetzelfde als oneindig. Oneindig betekent geen grenzen, onbegrensd. Er zijn drie soorten grenzen: ruimte, tijd en object. Onbegrensd qua ruimte betekent alomtegenwoordigheid: er is geen enkele plaats waar *Brahman* niet bestaat. Onbegrensd qua tijd betekent dat er geen tijd is dat *Brahman* niet bestaat. En niet begrensd door objecten betekent dat er geen enkel object is dat *Brahman* niet is: er is geen enkel object dat apart van *Brahman* zou kunnen bestaan.

Laten we nu *Brahman* gaan zoeken en laten we daarvoor naar de werkelijkheid kijken. Kijk naar al de dingen die we in ons dagelijks leven als werkelijk, als echt beschouwen. Kijk naar dat alles. De *Vedānta* wijst ons erop dat al die dingen van elkaar verschillen en dat ze allemaal in de tijd, in de ruimte en qua object worden begrensd. Maar het gevoel van bestaan dat we in dit alles ervaren (de 'is-heid', het 'zijn', het zuivere 'bestaan' als zodanig) dat wordt noch in de ruimte, noch in de tijd begrensd en dat is voor elke object hetzelfde. Want elk object dat van het 'bestaan' verschilt wordt niet-bestaand. Dus er is 'iets' dat niet door tijd of ruimte wordt begrensd, iets dat alomtegenwoordig en eeuwig is, iets dat non-duaal is en dat 'iets' is het zuivere bestaan.

We kunnen niet zeggen dat we het niet kennen, want dat is immers alles wat we gedurende ons gehele leven ervaren. Maar we hebben het niet opgemerkt. Iets leren kennen betekent dat elke ervaring gedurende ons leven (goed of slecht, religieus of seculier, spiritueel of juist niet zo spiritueel) in ons bewustzijn wordt gevestigd. De ervaringen zijn onderling allemaal verschillend en zij zijn begrensd qua tijd, qua ruimte en qua object. Ze verschillen allemaal van elkaar. Maar het bewustzijn dat de grondslag onder al die ervaringen is en dat het gevoel van bestaan (respectievelijk het gevoel van ervaren) doet oplichten, dat bewustzijn is één en onveranderlijk. En de *Upaniṣad* vertelt ons dan: dat is wat u bent!

Dat is wat we zijn, wij zijn allemaal het ene, onveranderlijke bestaan, respectievelijk het oneindige bewustzijn. We zijn oneindig bewustzijn. Wanneer? Altijd, zelfs al voor je naar deze *Vedānta*-cursus kwam, zelfs nadat je stopt met de *Vedānta*-cursus, je bent dat. Maar daarvoor moeten we ons echter wel het feit eigen maken, respectievelijk moeten we wel het feit erkennen dat we niet dit begrensde en kleine persoonsje zijn, met een lichaam dat werd geboren, groeit en verandert, oud wordt, uiteindelijk zal sterven en dat daarmee het hele verhaal verteld is! Neen, je bent niet de golf die uit de oceaan oprijst, die zich nu toont en die weer in de oceaan zal verzinken, want in waarheid ben je de oceaan als zodanig. Je leventje speelt zich af in jouw innerlijk, in jouw gewaarzijn, in jouw 'bestaan' wordt dit leventje opgevoerd. En niet alleen dit leventje, maar alle levens, alle lichamen samen voeren dit kosmische toneelstuk op. Het toneelstuk wordt opgevoerd op het podium van het 'bestaan'.

Jij bent de kroon van dit bestaan, jij bent één met God, jij bent God.
Tattvamasi: Gij Zijt Dat. En de leerling antwoordt dan *Ahambrahmāsmi*: Ik

ben *Brahman*. Het uiteindelijke doel van *Vedānta*, het uiteindelijke doel van alle religies is om ons tot dit inzicht te brengen. Als we tot dit inzicht komen en het dan niet laten bij een theoretisch begrijpen, maar het tot een levende werkelijkheid maken, dan wordt deze werkelijkheid (ongeacht of de ogen daarbij open of gesloten zijn) voor ons ook zichtbaar. En wel door onze aandacht te focussen op het zuivere bestaan, op het zuivere bewustzijn en op de gelukzaligheid. Dan zijn we verlicht en alleen dan zijn we vrij. We hoeven daarvoor deze wereld niet te verlaten, we hoeven daarvoor ook niet onze ogen te sluiten, want we kunnen *Brahman* met open ogen zien.

Tot slot wil ik u nog het volgende vertellen. Ik moest zojuist terugdenken aan een bijzondere monnik die ik zo'n tien of twaalf jaar geleden in de *Himālaya's* tegenkwam. Hij moet (als hij nu nog leeft) inmiddels al behoorlijk oud zijn, want destijds woonde hij al zo'n veertig of vijftig jaar in zijn hutje in Gangroti. Ik zie mezelf nog bij hem zitten, omgeven door die enorme bergpieken en de gletsjers, met zo'n zeventig meter beneden ons de snelstromende Ganges en overal om ons heen naaldbomen en allerlei andere bomen. En hij mij vertelde me toen een kort stukje tekst uit de *Rigveda*: "kijk naar het gedicht van de Heer dat niet vervalst en niet sterft."

Dit universum hier, dat is het gedicht van de Heer. De Heer is het zuivere bestaan en het zuivere bewustzijn en dat is wat we allemaal zijn. We zijn dat, in de holte van ons hart, in de essentie van ons bestaan. We zijn dat, ongeacht of we het nu wel of niet accepteren, ongeacht of we het nu wel of niet geloven, ongeacht of we het nu wel of niet begrijpen. Begrijpen gebeurt in de geest en is derhalve van een tweede orde. Het feit dat we bestaan en bewustzijn zijn, dat is belangrijker dan het te begrijpen.

Afsluiting

*Om, Sahanā vavatu, sahanau bhunaktu, Sahavīryam karavāvahai,
Tejasvi nāvadhītāmastu, Mā vidviṣāvahai
Om, Shāntiḥ, Shāntiḥ, Shāntiḥ.*

Om, moge de Heer ons (de leraar en de studenten) allemaal beschermen door deze spirituele kennis, moge we allemaal de vruchten van deze kennis (die de blijvende vrede en vreugde van ons leven is) plukken, moge we in het licht van deze spirituele kennis grootse resultaten bereiken in onze nog resterende levensdagen. Moge hetgeen we hier vandaag hebben bestudeerd onze levens verlichten, moge er tussen ons harmonie bestaan en moge we zonder conflicten zijn.

Om, vrede, vrede, vrede.

* * *

Samenvatting van de uitleg van *satyaṁ jñānam anantaṁ brahma* (Taittirīya Upaniṣad 2.1)

De kenner van *Brahman* bereikt het hoogste. *Brahman* (het onmetelijke) is bestaan, kennis en oneindigheid. Brahman is alomtegenwoordig, eeuwig en non-duaal: het bestaat overal en altijd, in alles wat wordt waargenomen en wordt ervaren; er is niets dat ervan verschilt.

Begrenzing in:	<i>satyaṁ</i> (bestaan)	<i>jñānam</i> (kennis)	<i>(anantaṁ)</i> grenzeloos
Ruimte (<i>Brahman</i> is alomtegenwoordig)	Al wat wordt waargenomen bestaat 'hier' en niet 'daar'. Maar alles 'is'. Het bet 'bestaan' is de gemeenschappelijke noemer van alle objecten en dat absolute 'bestaan' is alomtegenwoordig.	Alles wat ik weet en ervaar is kennis. Al deze stukjes kennis zijn begrensd in de ruimte. Maar de bestaansgrond van al deze stukjes kennis is het bewustzijn. En dat absolute bewustzijn is alomtegenwoordig.	Elk object heeft een begrenzing in de ruimte: het bevindt zich 'hier' en niet 'daar'. Brahman wordt niet ruimtelijk begrensd. Er is geen enkele plaats waar Brahman niet is: Brahman is alomtegenwoordig!
Tijd (<i>Brahman</i> is eeuwig)	Namen en vormen zijn de manifestatie van 'zijn' of het 'bestaan'. En wanneer de namen en vormen er niet meer zijn, dan is het 'bestaan' er nog steeds, maar het wordt dan niet meer ervaren. Het absolute 'bestaan' is eeuwig.	Elk moment dat ik iets ervaar, zie, hoor of begrijp krijg ik nieuwe kennis. Maar wat ik gisteren wist weet ik vandaag soms al niet meer. Al deze stukjes kennis zijn begrensd in de tijd. Maar de bestaansgrond van al deze stukjes kennis is het bewustzijn. Het absolute bewustzijn is eeuwig.	Iets dat een begin heeft, heeft ook een einde. Alle entiteiten (boom, steen, gedachten) zijn vergankelijk maar Brahman is niet begrensd door tijd. Niets gaat aan Brahman vooraf, niets komt na Brahman. Brahman is eeuwig.
Object (<i>Brahman</i> is non-duaal)	Geen object staat los van 'bestaan', want dan bestaat het immers niet. Zonder 'bestaan' kan er niets zijn. Er is geen tweede ding apart van 'bestaan'. Bestaan is non-duaal.	Hoewel alle kennis van elkaar verschilt hebben ze een gemeenschappelijke noemer: bewustzijn. Er is geen stukje kennis apart van bewustzijn. Bewustzijn is non-duaal.	Er is geen enkel object dat <i>Brahman</i> niet is en dat apart van <i>Brahman</i> zou kunnen bestaan. Brahman is non-duaal.
Brahman is (dat wat ik ben) (Dit alles manifesteert zich in Mij)	Absoluut bestaan (sat) Het bestaan (respectievelijk de werkelijkheid of waarheid) wordt niet begrensd door ruimte, tijd en object. Dat is wat ik diep van binnen ervaar en wat ik ben. (Lezing: defining God)	Absolute kennis (cit) Het bewustzijn (gewaarszijn) straalt door alles heen. Het zuivere bewustzijn wordt niet begrensd door ruimte, tijd en object en is non-duaal. Dat is wat ik diep van binnen ervaar en wat ik ben. (Lezing: the secret of the five sheaths)	Vreugde (ānanda) Ons misleide gevoel begrensd en eindig te zijn veroorzaakt ons lijden. Wat onbegrensd (oneindig) is, is vreugde. Dat is wat ik diep van binnen ervaar en wat ik ben. (Lezing: in search of bliss)